

A magyarországi feminista mozgalom első hivatalos lapja: A Nő és a Társadalom (1907–1913) ^[1]

A magyarországi feminista mozgalom fejlődése 1907 januárjában rendkívül fontos állomáshoz ért: a Feministák Egyesülete és a Nőtisztviselők Országos Egyesülete közösen indította útjára első közös folyóiratát, *A Nő és a Társadalom*at. Ezzel kapcsolatban mindeközéig jobbra a lapot csupán mint forrást felhasználó, hibás fókuszú írások születtek. Jelen cikk ezekkel szemben levéltári források segítségével nyújt a teljességre távolról sem törekvő áttekintést a folyóirat alapításának körülményeiről, valamint a szerkesztési munka jellegéről.

Bevezető

„[...] a mi népünk temperamentuma és az a szomorú tény, hogy hivatalos statisztikák szerint 49% analfabétánk van, kizárja azt, hogy a hűvös objektivitás legnagyobb fokáról beszéljünk vele. Az analfabéta és a kicsiny, sőt, az úgynevezett nagyobb műveltségű közönségünk sem tud önálló ítéletet alkotni, temperamentumánál fogva nem akar [...] gondolkodni. Absolute nem olvasna tehát olyan lapokat, a melyek elejétől végéig teljesen színezetlen objektivitásúak. [...]” ^[1]

Schwimmer Rózsa^[2] e feljegyzésében is érzékelhetők azon szempontok, amelyek mentén a 20. század elejének női és nőmozgalmi lapjai megszülettek. (Lásd a 21. számú dokumentumot!)

Schwimmer Rózsa portréja 1914-ből

Schwimmer–Lloyd Collection. New York Public Library Digital Collection

<https://digitalcollections.nyppl.org/items/88769343-7928-3284-e040-e00a-18065562> ^[3]

„A századforduló [női] lapjai [...] új és új hajtásokat fejlesztenek aszerint, amint a nők társadalmi helyzete, műveltsége, sőt politikai igényei szétágaznak, változnak és fejlődnek. [...] tanulmányozásuk legalább olyannyira érdekes és kíváncsú [mint a 19. századi társaiké].” ^[3] A Nagydiósi Gézá né által igen korán, már 1957-ben kijelölt kutatási irányok a polgári feminista sajtó első fontos sajtóterméke kapcsán a 2010-es évek kezdetére látszódtak realizálódni. Kereszty Orsolya számos – köztük egy, az *Aspasia* hasábjain publikált angol nyelvű – tanulmányt, sőt még egy kötetet is szentelt a Feministák Egyesülete (FE, Budapest, 1904–1948) és a Nőtisztviselők Országos Egyesülete (NOE, Budapest, 1896–1919) 1907–1913 közötti hivatalos orgánumának, *A Nő és a Társadalom*nak. ^[4] Anélkül, hogy hosszasan elemezném a két szervezet célkitűzéseit és személyi összetételét, e helyütt csupán annyit jegyzek meg, hogy a NOE és a FE az első olyan magyarországi, modern elvek mentén szerveződő nőegyletek voltak, amelyek a karitatív tevékenység helyett a nők jogi, oktatási, munkaerőpiaci, politikai és társadalmi egyenlőségéért szálltak síkra. Az egyesületek vezetése és tagsága között számos átfedés figyelhető meg, például mind a FE-ben, mind pedig a NOE-ben vezető szerephez jutott Schwimmer Rózsa és *Glücklich Vilma*. ^[5] akik egyúttal *A Nő és a Társadalom* alapításában és szerkesztésében is oroszlanrész vállaltak. ^[6] Keresztyhez hasonlóan – ugyan csupán egy írás erejéig – *Elekes Irén Borbála* szintén kísérletet tett a lap bemutatására és „tartalmi elemzés”-ére. ^[7]

E hivatkozásokat tekintve az olvasó akár arra a következtetésre is juthatna, hogy a jelen munka szerzője már nem szolgálhat sok újdonsággal *A Nő és a Társadalom*-ról. Ennek azonban ellentmond, hogy bár Kereszty (és kisebb mértékben Elekes) megjelent tanulmányai sokban hozzájárultak a feminista folyóiratoknak a nőtörténetek szűk körén kívüli megismertetéséhez, megközelítési módjuk, történeti eszköztáruk több, igen fontos elvi és módszertani problémát felvet. Ezért tartom fontosnak, hogy mielőtt részletesebben ismertetem *A Nő és a Társadalom* alapítását és a szerkesztőség működését, felhívjam a figyelmet a meglévő irodalom néhány alapvető hiányosságára. Annál is inkább, mert ezek jól illusztrálják a magyar sajtótörténetnek a történettudománnyal, különösen a társadalom- és nőtörténettel való problematikus kapcsolatát.[8]

Mindkét szerző – Elekes Irén Borbála és Kereszty Orsolya – *Gyáni Gábor* fogalomhasználatával élve, a „*pusztán csak magát a sajtót olvasó történész*”-ek kategóriájába tartozik.[9] Írásaikból nemcsak a tágabb történeti kontextus és a lapok mögött álló egyesületek, szerkesztőségek és írók-szerkesztők történeti-társadalmi értékelése hiányzik, az újságcikkek tartalmi kivonatolása mellett elsikkad írásaikban a szövegek kritikai értelmezése is. Tanulmányaik láthatóan nélkülözik a lapok szempontjából is rendkívül érdekes és releváns információkat tartogató egyesületi közlemények ismeretét. Ezek eléréséhez még csak levéltári mélyfúrásokra sem lett volna szükség, hiszen a FE és a NOE egyesületi rovatai *A Nő és a Társadalom* valamennyi lapszáma végén megtalálhatók. Ezzel együtt üdvözlendő, hogy Kereszty beépített munkáiba néhány forrást a New York Public Library-ban (NYPL) található Schwimmer Rózsa-hagyatékából, bár ezek kontextualizálását rendre elmulasztotta. Elekes csupán egyetlen dokumentumra, az 1905-ös alapszabály-módosításra hivatkozik a FE Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött irataiból, vagyis éppen arra a dokumentumra, amelynek egy-egy gondolatát Kereszty is visszatérően idézi a tanulmányaiban, ám részletes elemzés nélkül.[10] **(Lásd az 1. számú dokumentumot!)**

A következőkben a legfontosabb és eddig még publikálatlan levéltári forrásokra támaszkodva teszek kísérletet *A Nő és a Társadalom* főbb jellemvonásainak bemutatására, bevonva a vizsgálatba a NYPL Schwimmer-hagyatéka mellett a FE budapesti „feminista fond”-ját, illetve a lapban közölt egyesületi rovatok információit.

A Nő és a Társadalom működésének rekonstruálásánál szerencsés helyzetben vagyunk. A lap mögött álló egyesületek egyikének, a FE-nek fennmaradtak a választmányi ülési jegyzőkönyvei, illetve elérhetőek az 1906-ban a FE és a NOE tagjaiból alapított lapkiadó társaság dokumentumai is. Szintén fennmaradt a szerkesztői feladatokkal megbízott Schwimmer teljes levelezése a szerzőkkel **(lásd a 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. és 11. számú dokumentumot!)**, illetve az egyes lapszámok publikálásra történő előkészítésében szintén fontos feladatokat vállaló Glücklich Vilmával. **(Lásd a 12., 13., 14., 15. és 16. számú dokumentumot!)** Továbbá a FE anyagában önálló forráscsoportot képeznek a lapban cikkeket közlő szerzők egy csoportja által írt levelek. **(Lásd a 17. számú dokumentumot!)**

Ezekből pontos képet kaphatunk többek között a folyóirat anyagi helyzetéről, a FE és a NOE sajtótevékenységének – az 1913-as budapesti nőkongresszus[11] idejére problematikusává váló és konfliktusokkal terhelt – összehangolásáról, valamint arról, hogy a szerkesztőség pontosan milyen követelményeket támasztott a publicistákkal szemben. Élnünk kell tehát a kiváló forrásadottságokkal, hiszen ilyenekkel kevés korabeli sajtótermék esetében rendelkezünk.[12]

„*Schwimmer Rózsa indítványozza, hogy a Nőtisztviselők Országos Egyesületével közösen lapot adjunk ki.*” A FE választmányi ülési jegyzőkönyvei között ez az 1906. márciusi felvetés az első bizonyíték arra, hogy az akkor 333 főt számláló egyesület komolyabb sajtótevékenységet tervezett.[13] Részleteket Schwimmernek e felszólalásáról – aki ekkoriban a FE-beli választmányi tagsága mellett 1908 tavaszáig a NOE elnökeként is működött – nem tudunk meg, csupán annyit, hogy szokás szerint Glücklichet bízták meg az erre irányuló lehetőségek feltérképezésével és az esetleges jövőbeli tárgyalásokkal.[14]

Glücklich Vilma portréja (é. n.)

Schwimmer–Lloyd Collection. New York Public Library Digital Collection
<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-f87a-a3d9-e040-e00a18064a99> [15]

Ekkor a FE már három hónapja publikálta szintén Glücklich szerkesztésében az első időszak kiadványát, a *Feminista Értesítőt*, amelyhez az egyesület tagjai térítésmentesen, a FE-n kívüli olvasók pedig két korona éves előfizetési díj fejében juthattak hozzá. Az *Értesítő*t véleményem szerint túlzás lenne folyóiratként kezelni, hiszen elsősorban a következő tartalmakat közölte: egyesületi naptárt, meghívókat a FE programjaira, az egyesületben indított aktuális tanfolyamokat, beszámolókat a megrendezett előadásokról. Publikálták továbbá az 1906 eleji taglistát, az aktuális pénztári jelentést, illetve Schwimmer beszámolóját az IWSA 1906-os koppenhágai nőkongresszusáról.[15] A FE tagjai is csupán „házi közlőny”-ként emlegették a „tökéletlensége miatt” Glücklich által „igénytelenség”-gel vádolt kiadványt: „*Örömmel búcsúzik tagtársainktól az Értesítő; megszűnése azt jelenti, hogy betöltötte hivatását: meggyőzött mindannyiunkat az állandó érintkezés szükségességéről, megmutatta a maga igénytelenségével egy szélesebb körű közönségnek szánt, irodalmi színvonalon álló szaklap nélkülözhetetlenségét. Olyan érzéssel zárjuk le házi közleményünk első és utolsó évfolyamát, aminő szerencsésebb országok munkásaiban ébredhet, midőn szűk, szegényes magánlakásból átköltöznek egy központi háztartásnak szellős, tágas helyiségeibe. Üdvözljük első lakótársainkat, a Nőtisztviselők Egyesületét; reméljük, hogy közös munkánk, mint más téren eddig is, közelebb viszi a nőkérdést megoldásához. Új hivatásos közlőnyünk: »A Nő és a Társadalom« számára kérjük tagtársaink érdeklődését és tágabb körű propagandáját, hogy a közönség minél szélesebb rétegeiben terjeszthesse az eszméket, melyek egyesületünk működését irányítják.*” [16] Glücklich közleményéből kiviláglik, hogy a FE nagy reményeket táplált *A Nő és a Társadalom* indulásakor, amelyben a NOE-val való kooperációt – szemléletes korabeli nőmozgalmi hasonlattal élve – egy központi háztartásban való együttélésneként interpretálták.

Bár az egyesületi jegyzőkönyvekben Schwimmer 1906. márciusi indítványa után csak októberben olvashatunk újra a terv részleteiről, a levelezésből tudjuk, hogy a háttérben májustól kezdve intenzív egyeztetések folytak a lehetséges kiadóról, a szerkesztő személyéről, *A Nő és a Társadalom* Lapkiadó Társaság felállításáról, az első számok szerzőiről, valamint a lap címéről. **(Lásd a 12. és 14. számú dokumentumot!)**

Emellett gyűjtőíveken toborozták az előfizetőket, akiknek a lapot évente hat koronáért kínálták.[17] A lapkiadó társaság hivatalos megalapítása előtt „részjegy”-eket értékesítettek, amelyek által a sikeres vállalkozás anyagi alapjait kívánták megteremteni. Ezekből azonban mindössze 900 korona folyt be,[18] amit a tagoktól beszedett négy koronás fejenkénti hozzájárulással tudtak csupán kiegészíteni.[19] Így a FE és a NOE közös kölcsön felvételére kényszerült, amiről annyit tudunk, hogy a kezességet *Zipernovszky Károlyné*, a FE választmányának tagja vállalta. Glücklich kissé ironikus soraiból az alábbiak derülnek ki: „*Zipernovszkyné – akit a lapkölcsön érdekében kezesül felkértem – rögtön belement és a köszönetet avval utasította vissza, h. neki is éppen annyira érdeke, mint nekem. Megint egyszer több a szerencsénk, mint az eszünk. Sch. [Schirmacher][20] ittléte nagyon jó hatással lesz. [...] Wilhelm[21] lázasan dolgozik a lapügyben. Remélem, nyélbeüti, Gerster [Miklós][22] szörnyen lelkesedik, én fáradtra sétáltam magam s Schirm[acher]-rel most álmosan készülök az Ertesítőt tovább »szerkeszteni«.*”[23]

E sorokból arra is következtethetünk, hogy a lap körüli propagandában fontos szerepet szántak az 1906 őszén a FE vendégeiként Budapesten, illetve az ország több nagyobb városában előadást tartó prominens nőmozgalmi vezetőknél, *Carrie Chapman Catt*nek, az IWSA elnökének, a holland nők szervezkedésében központi szerepet játszó *Aletta Jacobs*nak, valamint *Käthe Schirmacher*nek.

[6]

Carrie Chapman Catt levélírás közben, 1913-ban

Schwimmer–Lloyd Collection. New York Public Library Digital Collection
<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-f8b0-a3d9-e040-e00a18064a99> [7]

Schwimmer minden bizonnyal bízott munkatársaiban, hiszen a lap indítása előtti utolsó lépések idején előadókörútra indult Németországba, illetve Hollandiában meglátogatta közeli barátját és mentorát, Jacobsot, így az eseményekről csupán a hozzá eljuttatott hírekből tájékozódhatott. **(Lásd a 7. számú dokumentumot!)**

Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy a kutató részletgazdag képet kap a levelekből a lap körüli előmunkálatokról. Ezekből az évekből sajnos még nem olvashatjuk Schwimmer kimenő leveleit a New York-i hagyatékban, így nem derül ki pontosan, hogy milyen instrukciókkal látta el az otthoniakat. Csupán *Wilhelm Szidóniának* a fentihez hasonló stílusban írt beszámolóiból sejthetjük, hogy a feladatok feltorlódtak mindkét egyesületben: „*Grossi [Grossmann/Gergely Janka][24] náthás, a lába fáj, irodát változtat, [...] nem ér rá írni. Vilma szaladgál, beszél, ápol, fáj a torka, édes és hódít. Irni nincs ideje. Én az egyetlen semmittevő, gyenge lábú, lábadozó beteg vagyok, megbízva a családi [egyesületi (!)] levelezés elvégzésével.*”[25]

Gergely Janka és Willhelm Szidónia (é. n.)

Schwimmer–Lloyd Collection. New York Public Library Digital Collection
<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-75a5-a3d9-e040-e00a18064a99>

Schwimmer egyébként a szerkesztői kinevezéséről szóló szerződéstervezet részleteiről is levélben értesült. A dokumentum jól szemlélteti azokat a feltételeket, amelyeket vele szemben támasztottak. (Lásd az 5. számú dokumentumot!)[26] Glücklich a szerződés valamennyi pontját méltányosnak találta, Pogány Paula[27] azonban a határozott időre, azaz két évre szóló megbízást ellenezte. Aggályait a tervezetet összeállító Willhelmmel is megosztotta: „1.) *En mint a lapkiadó társaság tagja nem teszem kockára a lapomat azzal, hogy a szerkesztőm egy félév múlva felmondjon, és itt hagyjon bennünket, vagy ha eszébe jut, egy fél év múlva presszionál, hogy emeljük fel fizetését.* 2.) *Schwimmer nem lesz bolond, hogy egy bizonytalan, egy évre terjedő szerződésért otthagyon egy esetleg biztatóbb existenciát. En tehát semmi esetre sem fogadom el a szerződésnek ezt a pontját [...]. Remélem, maga is megváltoztatja ezt az érthetetlen pontot. Mondja, hogy csinálhatott ilyet? Nem ismerek magára.*”[28]

Pogány Paula portréja 1913-ból

A vitatott passzust végül az utolsó éves választmányi ülésen határozatlan idejű megbízással módosították, s immár Schwimmer jelenlétében el is fogadták. [29]

Eredetileg kétheti megjelenést terveztek, amit végül nem sikerült keresztülvinni, így a lap általában minden hónap 1-jén jelent meg két ív terjedelemben. Bár több nyomdával is egyeztettek, végül az *Athenaeum* ajánlatát fogadták el, amelynek igazgatójával Glücklich még 1906 decemberének elején is tárgyalt. (Lásd a 23. számú dokumentumot!)[30] Közben Schwimmer hazaérkezett, s megkezdte az első számok összeállítását, szerzőket toborzott, s ő maga is írt cikkeket. (Lásd a 7., 8., 9., 10., 11., 13., 15., 16., 18., 22., 24., 25. és a 26. számú dokumentumokat!)

Pogány Paula, Schwimmer Franciska és Schwimmer Rózsa 1913-ban

A potenciális cikkírók közül *Jászai Mari*[31] – akivel a későbbiekben egy cikk korrektúrája miatt összetűzésbe is kerültek – már ekkor praktikus tanács mögé bújtatott kritikával illetve a szerkesztőséget, mivel a hivatalos levélpapíron Schwimmerék elmulasztották az egyesületi helyiség címének feltüntetését. (Lásd a 13. számú dokumentumot!)

Az első példány 1907 januárjában jutott el az olvasókhöz, miután Schwimmer és Glücklich még a karácsonyi ünnepek során is gőzerővel dolgozott az utolsó korrektúrákon. (Lásd a 19. és a 20. számú dokumentumot!)[32]

A *Nő* és a *Társadalom* éves előfizetésének, illetve az egyes példányok árát nem tüntették fel a lapszámokon. Ezekről az egyesületi iratokból tájékozódhatunk, ám itt is csupán három helyen találtam ezzel kapcsolatos utalást. Két adat 1907/1908-ra vonatkozik, amikor hat koronáért juthattak az érdeklődők a lap egy évfolyamához, a különálló számok pedig 50 fillérbe kerültek. A folyóirat hasábjain egyébként csak a korai időszakban tettek közzé előfizetői felhívásokat, a FE választmányi ülésen elfogadott elvekhez alkalmazkodva sokkal inkább az egyesületek taglétszámának növelésére koncentrálták erőiket. Lehetőség volt az előfizetési díj két részletben történő kiegyenlítésére is. Ez a gyakorlat a későbbiekben a *Nő* és a *Társadalom* utódlapjának, a *Nőnek* az útra indítását követően is megmaradt.[33] Az éves előfizetési díj összege az évek előrehaladtával nem emelkedhetett jelentős mértékben. Erre enged következtetni, hogy a *Nő* árát elődjéhez képest még csökkentették is, évente öt koronáért juthattak hozzá az olvasók a világháború éveiben.[34] A FE és a NOE minden lehetséges fórumon hangsúlyozta, hogy a lap a tagtársaknak térítésmentesen járt. A fentiek tükrében – ha azt vesszük alapul, hogy az előfizetők többsége az egyesületek holdudvarából került ki – nem meglepő, amiért a kívülről előfizetési díját nem emelték drasztikusan, viszont a nyomdai árak emelkedéséhez alkalmazkodva rendszeresen megtették ezt a tagsági díjakkal. [35]

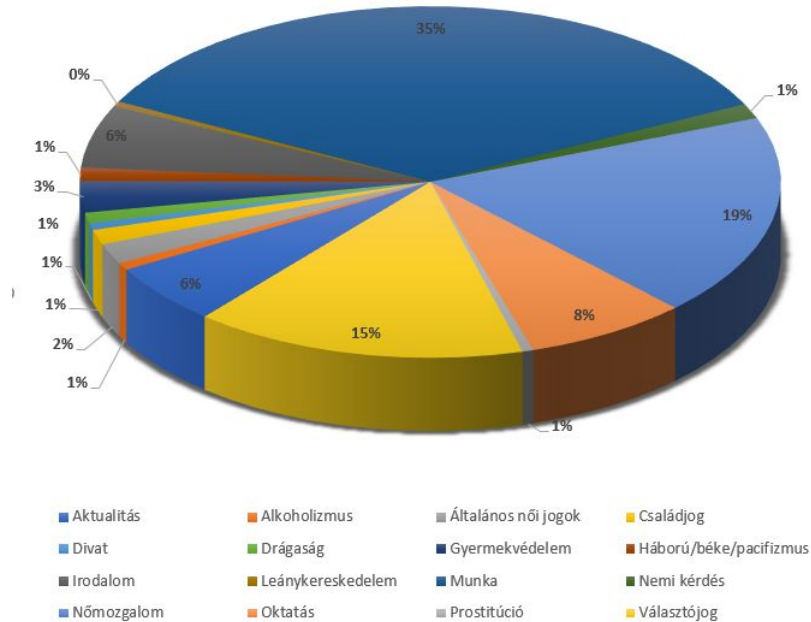
Mint előzőleg már utaltam rá, tévedés, illetve végletes leegyszerűsítés lenne a *Nő* és a *Társadalmat* a nők választójoga érdekében létrejött folyóiratként aposztrofálni, mint ahogy ismétlően Kereszty Orsolya tette, vagy Elekes Irén Borbála példáját követve a lap „tartalmi elemzés”-ében kifejezteni olyan fontos témákat, mint a női munka.[36] A következőkben a lap felépítése mellett annak tartalmi kínálatát ismertetem röviden. A folyóirat legtöbbször 12–17 oldalnyi terjedelemben hagyta el a nyomdát. Hosszabb példányszámokkal rendszerint április–májusban találkozhatunk, ekkor közölték ugyanis – néha több részletben – a FE és a NOE éves közgyűléseinek jegyzőkönyveit.

A lapszámok szerkezete – nem meglepő módon – erőteljes hasonlóságokat mutat a külföldi nőmozgalmi lapokkal: hosszabb véleménynyilvánító és rövidebb információközlő cikkek váltják egymást, ezek között recenziókat, könyvajánlókat, olvasói leveleket találunk. Az egyes példányokat az egyesületek aktuális beszámolója, munkaprogramja és irodalmi rovat zárja le. Idővel általánossá váltak a lap élén a rövidebb közlemények és felhívások, amelyek a külföldi nőmozgalom eredményeiről vagy pedig a FE és a NOE aktuális munkaprogramjáról, illetve 1912/1913-ban a lehetséges választójogi reform tárgyalásáról osztottak meg információkat. A vezércikkek terjedelme ritkán haladta meg a másfél-két oldalt. Majd két-három publicisztika vagy belső cikk következett, amelyek nem feltétlenül kapcsolódtak a vezércikk témájához. A *Szemle* rovatban a magyar és külföldi nőmozgalom eredményeit, sikereit osztották meg, s a szerkesztők célja ezzel minden bizonnyal az olvasók lelkesítése, mobilizálása volt. Schwimmerék nagyon rövid, néhány mondatos címes vagy cím nélküli híreket jelentettek meg vegyesen. A szemléző rovaton belül *Különfélék* címmel egy olyan tartalmi egység is helyet kapott, ahol egy-egy rövid mondatból álló, esetenként minden kontextust nélkülöző információkat közöltek általában a nők tudományos és művészeti életben elért sikereiről. A mozgósítás másik eszközeiként a *Glosszákat* hívták segítségül. Ezekben helyenként a szenzációhajhászás határait súroló részletességgel hívták fel az olvasók figyelmét olyan bűntényekre, amelyeket nők vagy gyermekek ellen követtek el, s amelyek vonatkozásában az igazságszolgáltatás szinte kivétel nélkül a férfiak partját fogta.[37] A kezdetektől olvasható volt egy irodalmi rovat is (*Irodalom*) a lapban, amely több kisebb tartalmi egységből épült fel: a novellák, regényrészletek és versek mellett közzétették az újonnan publikált magyar s idegen nyelvű köteteket a nőmozgalom témaköréből, ezenkívül pedig recenziókat, karácsonyi közeledtével pedig ünnepi könyvajánlókat jelentettek meg.

A *Nő* és a *Társadalom* szerkesztősége az első számtól kezdve nagy hangsúlyt fektetett az olvasókkal történő folyamatos kommunikációra. Részben ezt a célt szolgálták a *Szerkesztő üzenetei*, ahol Schwimmer a lappal kapcsolatos aktualitásokat gyűjtötte össze, illetve az olvasók kérdéseire válaszolt. A lapszámok végén kaptak helyet az eleinte két-három oldalnyi, – majd a vidéki szervezetek életre hívásával – hosszabb terjedelemben a *Nőtisztviselők Országos Egyesületének hivatalos értesítései*, valamint a *Feministák Egyesületének hivatalos közleményei*. A hirdetések – ha voltak – e rovatok után következtek.

A *Nő* és a *Társadalom* tartalmi kínálatával kapcsolatban – részben Kereszty és Elekes munkáira reflektálva – csupán néhány jellegzetességet emelek ki.[38] Elekes szerint a „feministák szinte minden olyan kérdéssel foglalkoztak, amelyeket a mai nőtudományi tanszékek kutatnak”. [39] Nem tartom szerencsésnek a *gender studies* tudományágának a száz évvel ezelőtti feminista mozgalommal történő összemosisát, állítását ezért a következőképp fogalmaznám át: a FE és a NOE közös lapjában a női lét szinte valamennyi aspektusára reflektáltak. Ezek közül a leghangsúlyosabb az Elekes által teljes mértékben figyelmen kívül hagyott női munka kérdésköre volt. Az összesítésben ezt követték a nőmozgalom, a választójogi, majd az oktatás témájában közzétett írások.[40]

Témacsoportok 1907–1913

Az egyes témacsoportok megjelenése A Nő és a Társadalom hasábjain %-os arányban 1907–1913 között (összesítve)

Amellett, hogy viszonylag kevés cikk jelent meg például a divatról, a lap hétéves története során egyre ritkábban foglaltak állást a nemi kérdés, a prostitúció és a leánykereskedelem témakörében, aminek oka egyértelműen az olvasói igények kielégítésének szándékában keresendő. Érzékelték azt – amit a szombathelyi fiókszervezet fel is panaszolt –, hogy olvasókat veszíthetnek a problémakör túlságosan plasztikus tárgyalásával. **(Lásd a 27. számú dokumentumot!)**

A *Nő és a Társadalom* 1913 decemberéig jutott el olvasóihoz, amikor a FE a júniusi budapesti IWSA-kongresszus szervezéséből fennmaradt 9467,62 koronás anyagi tőkéből *A Nő. Feminista Folyóirat* címen új, kéthetente megjelenő, olcsóbb, ám immár képmellékletekkel színesített lap alapítása mellett döntött.

A FE tagsága A Nő és a Társadalom aktuális, IWSA kongresszusra megjelentetett számával 1913 júniusában

Schwimmer–Lloyd Collection. New York Public Library Digital Collection
<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-77d6-a3d9-e040-e00a18064a99> ^[13]

A *Nő és a Társadalom* megszűnéséhez közvetve hozzájárultak a FE és a NOE közötti ellentétek is, amelyek végül mégsem bizonyultak áthidalhatatlannak, hiszen 1914-ben még közösen dolgoztak az új folyóiraton. Schwimmer az új folyóiratban – az IWSA-ban vállalt sajtótitkári feladatai miatt – csak felelős szerkesztőként vett részt, a tényleges szerkesztői feladatokat a FE választmányi tagjai: gróf Teleki Sándorné (1864, Pest – 1937, Budapest) és Pogány Paula vállalták magukra. A lap az első világháború kirobbanásáig kéthetente, 1918-ig többnyire havonta látott napvilágot, majd 1928-as megszűnéséig már csak időszakosan jutott el az olvasókhoz.

Az alábbi levelek és feljegyzések részben *A Nő és a Társadalom* alapításával kapcsolatos munkafázisokat világítják meg az 1906-os évből, részben pedig a lap 1907. januári indulása utáni hónapokra reflektálnak. A dokumentumok között magyarországi publicisták és közéleti személyiségek, valamint a nemzetközi nőmozgalom vezető személyiségeinek visszajelzései olvashatók a folyóiratról, továbbá olyan „belső, egyesületi” levélváltások is közlésre kerülnek, amelyek a lapszerkesztés gyakorlati kihívásait világítják meg.

1.

**A Feministák Egyesületének 1905. évi rendes közgyűlésén elfogadott
alapszabály-módosítás
Budapest, 1905. április**

1.§

Az Egyesület neve: Feministák Egyesülete. Székhelye: Budapest. Pecsétje: Feministák Egyesülete Budapesten.

2.§

Az egyesület célja: a magyar nő egyenjogúsítása minden téren és a női munka érdekeinek megóvása.

3.§

1. Az egyesület célját szolgáló intézmények létesítése és támogatása. Részvétel az azt előmozdító culturalis [!] mozgalomban.
2. Együttműködés hasonló célokat valló egyesületekkel.
3. Előadások rendezése, a társadalmi és természettudományok ismeretének terjesztése, szakmunkák és lap kiadása, könyvtár fenntartása, vidéken fiókegyesületek létesítése és támogatása.

A 4.§ kiegészítése

Az egyesület tanácskozásain és gyűlésein csak az a tag vehet részt, aki esedékes tagsági díját a folyó félév második havának végéig megfizette.

5.§

A tagság megszűnik:

1. Kilépéssel, amelyet a naptári év végét hat hónappal megelőzően kell az ügyvezetőségnek írásban bejelenteni.
2. A választmány kizáró határozatával. A választmány kizárhatja azt a tagot, aki az egyesület céljaival vagy érdekeivel ellentétes magatartást tanúsít; úgyszintén azt, aki tagsági díjával egy évnél hosszabb idő óta hátralékos. A kizáró határozatot [sic] a tag a rendes közgyűléshez fellebbezhet.

A 6.§-ban az egyesület szervei közé fölveendő a számvizsgáló bizottság, mely ilyenképpen a tisztikar tagjainak 7.§-ban foglalt felsorolás[á]ból kimarad.

A 7.§ a következőkkel egészítendő ki:

A tisztikar, amelynek tagjait az ügyvezető kivételével a választmány tagjai köréből választja, végrehajtja a közgyűlés és a választmány határozatait.

A 7.§ 4. pontjának első mondata a következő:

A pénztáros kezeli az egyesület bevételeit és vagyonát, gondoskodik a tagsági díjak beszedéséről. Ugyanezen pont 3. mondata így szólna: Köteles a pénztárt és számadásait bármikor rovancsolás végett a számvizsgáló bizottság rendelkezésére bocsátani.

A 4. pont után a mostani 6. pont következik.

A 7. pont így szólna:

Az egyesület ügyésze, aki csak budapesti gyakorló ügyvéd lehet, ellátja az egyesületnek a bíróságnál és más hatóságoknál folyamatban lévő ügyeit.

A 8. pont külön §-t alkosson /a 8.§-t/. E pont 2. mondatának vége így szóljon: Köteles a választmány ülését sürgősen egybehívni és annak a pénztár állapotáról jelentést tenni.

A 8.§ a jövőben 9.§ és így kezdődik:

A választmány látja el az egyesületnek mindamaz ügyeit, amelyek nem tartoznak az egyesület más szervének hatáskörébe.

A választmányt az ügyvezető és 24 választmányi rendes tag alkotja, akiket a közgyűlés választ. Megbízatása mindig az évi rendes közgyűléssel ér véget, bármely időpontban nyerte volna azt.

A közgyűlés azon felül 3 póttagot választ, akik az évközben megüresedő választmányi tagsági helyeket töltik be, és kiknek megbízatása ugyancsak az évi rendes közgyűléssel ér véget.

A választmány tagjai újra megválaszthatók.

A választmány irányítja és ellenőrzi a tisztikar működését. A szükséghez képest a maga köréből, esetleg a választmányon kívül álló egyesületi tagoknak, vagy esetleg az egyesületen kívül álló szakembereknek a bevonásával külön bizottságokat alakíthat, melyek megbízatásuk határain belül, önállóan is működhetnek. Az

egyesület érdekeit érintő kérdések megvitatása végett a tagokat értekezletre hívhatja össze, mely elé határozati javaslatokat is terjeszthet. A tagok értekezlete azonban nem határozhat oly kérdésekről, amely a közgyűlés hatáskörébe tartozik.

Választmányi ülés, a nyári hónapok kivételével, havonként tartandó. A szükséghez képest az ügyvezető máskor is egybehívhatja, tíz választmányi tag vagy a számvizsgáló bizottság kívánatára pedig bármikor egybehívni köteles.

A választmány határozatait a jelenlevők egyszerű szótöbbséggel hozza; személyi kérdésekben mindig titkos szavazással. A szavazatok egyenlősége esetében az elnök szavazata dönt. A határozatképességhez 10 tag jelenléte szükséges. Az a választmányi tag, aki egymás után következő öt választmányi ülésről elmarad, tagságáról lemondottnak tekintik, és helyébe póttag hívatik be.

A póttagokat abban a sorrendben kell a választmány megüresedett helyeibe bevinni, amelyben a közgyűlés őket megválasztotta.

A 9.§ és a 10.§ megjelöléssel így szól.

A közgyűlés.

A rendes közgyűlést a naptári év első negyedében kell megtartani.

A választmány köteles a tagokat a rendes közgyűlésre 14 nappal előbb meghívni. A meghívóban a napirendet is közölni kell.

A közgyűlés hatásköre:

1. Határoz az évi jelentés és számadások tudomásul vétele és a tisztviselők felmentése tárgyában.
2. Megállapítja a jövő évi költségvetést.
3. Megválasztja az ügyvezetőt, a számvizsgálókat, a választmány tagjait és póttagjait.
4. Tárgyalja a tagok esetleges indítványait, amennyiben ezek 8 nappal a közgyűlés előtt a titkárnál írásban benyújtottak.
5. Határoz az alapszabályok módosításáról és az egyesület feloszlásáról.

Határozatait a közgyűlés megjelent szavazóképes tagok [sic] egyszerű szótöbbségével hozza.

Az alapszabályok módosítása csakis a jelenlevő szavazóképes tagok kétharmadának szavazatával, az egyesület feloszlása pedig az összes szavazóképes tagok legalább felének jelenlétében és ezek kétharmadának szavazatával határozható el. Ha a feloszlást tárgyaló közgyűlésen a szavazóképes tagok felénél kevesebb jelent meg: a két héten belül összehívandó újabb közgyűlésen megjelent szavazóképes tagok kétharmada érvényesen dönthet a feloszlásról.

A módosított alapszabályok csak a kir. Belügyminiszter jóváhagyása után lépnek hatályba.

A közgyűlés a választásokat közfelkiáltással vagy titkos szavazással ejti meg.

A közgyűlést az ügyvezető vagy a helyettes vezeti. Határozatképes, ha legalább 40 szavazóképes tag van jelen.

Ha a jelenlevők száma kevesebb, 14 nappal később új közgyűlés tartandó, mely tekintet nélkül a jelenlevők számára, határozatképes.

Rendkívüli közgyűlés hívandó egybe:

- a/ a választmány kívánságára bármikor;
- b/ ha a választmány tagjainak száma 15-re apad;
- c/ ha egybehívását 25 rendes, szavazóképes tag a cél világos megjelölésével az ügyvezetőtől írásban kéri.

Bármely közgyűlésen csakis a meghívókon megjelölt napirend és az idejekorán bejelentett indítványok tárgyalhatók.

A 10.§ helyébe mint 11.§

A feloszlás elhatározása esetén a közgyűlés az egyesület vagyonának hova fordításáról is dönt. Ha erről döntés nem történik: a kir. Belügyminiszter határoz. Az egyesület tagjai közt a vagyon fel nem osztható.

A feloszlással járó munkálatokat és felszámolást a közgyűlés által kiküldött felszámoló bizottság teljesíti, mely jelentését a végelszámolással együtt a kir. Belügyminiszternek tartozik felterjeszteni.

A közgyűlés mindama határozatait, melyek az egyesület feloszlására és ez esetben vagyonának hova fordítására vonatkoznak, foganatosítás előtt a kir. Belügyminiszternek kell bemutatni.

Az egyesület vagyonának hova fordítására és a főszámolásra vonatkozó fönti rendelkezést kell alkalmazni akkor is, amikor a kir. Belügyminiszter az egyesületet főfelügyeleti jogból kifolyóan oszlatja föl.

Jelzet: MNL OL P-999-1/a – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magánlevéltárak, Egyesületek, Feminista Levéltár, Feministák Egyesülete – Eredeti, gépelt.

2.

Pogány Paula, Wilhelm Szidónia és Glücklich Vilma levele

Schwimmer Rózsának az alapítandó folyóirat lehetséges címéről

Budapest, 1906. november 8.

– részlet –

Kedves Schwimmer k. a [kisasszony]!

Alábbi események Pogány Paula „műidomított” debutje alatt történtek: A Nőmozgalom c. Lapbizottság összehívta megalakulás céljából a m. t. [?] aláírásokat, kik az ügyhöz illően igen szerény számban jelentek meg és kinevezték a mi lapunkat, tudja azt a lapot, akit mi olyan kinnal és szeretettel hoztunk a világra „Nők szava” vagy legjobb esetben „A Nő Szava”. Én privátim kijelenttem, hogy a „nő” kicsit lekvárosan hangzik, mert azt is akarták, hogy a „nő” egyedül maradjon, a Grossmann [...] kiabálta magát és visszakérte pénzét (nem adták oda), én egész ártatlan vagyok, mert a [...] a másik szobában kőrmöltem. A viszontlátásig minden jót kíván,

Pogány

[Pogány sorait Wilhelm megjegyzése, majd egy hosszú – a megmosolyogtató elemeket sem nélkülöző – ötletbörze követi az alapítandó lap címéről.]

Minden igaz, Wilhelm.

[Címötletek:] A Tavasz, Aggszüzek, Rügyfakadás, [...], Törekvés, Intő, Ébredés, Függetlenség, Független Asszony, Lámpa, Csillag, Hold, [...], Élesztő, A bajusz, Igaz emberek, Állatok, Egyenlítő, Északi fény. [Az utóbbi három Grossi, azaz Grossmann/Gergely Janka, a FE választmányi tagjának javaslata.]

Grossi intenzíven gondolkodik.

Vilma is gondolkodik.

Eredmények: Hírmők, Hírharsona, Kemnitzer utca és vidéke, Értesítő, Jobb idők, Fejlődés, Oszlop, Lécz, Fokról Fokra, A jövő nemzedék, [...], Küzdelem, Bátran előre (Vilma), Erő, Erő, Erő, Egészség.[41]

Én kijelentem, most éjfélkor, Glücklichéknél, hogy előbb haza nem megyek, míg cím nincs. Wilhelm

[Majd a levelet Glücklich sorai zárják]

A lap legutolsó, talán már végleges címe: Új irány. Rég nem verekedtünk annyit, mint a címkérdésben. A magyarosság, jó hangzás, stb. nevében csak hogy fel nem faltuk egymást. [...] Gerster a legszűkebb familián túl a legjobban lelkesedik, Wilhelm olyan ordítást vitt véghez a Besenyő [Béla][42] előadása közben, hogy csoda.

Két napja nem voltam iskolában, mert megbetegedtem, azért jut időm a bájos epistolára, [!] melynek feküdnie kell, míg újabb címet kapunk.

Vilma

Jelzet: New York Public Library Manuscripts and Archives Division, Rosika Schwimmer Papers (MssCol6398). Series I. General Correspondence. Box 10. (A továbbiakban: NYPL RSP.) – Eredeti, kézzel írott.

3.

Glücklich Vilma levele a Hollandiában, Aletta Jacobsnál időző Schwimmer Rózsának

Budapest, 1906. november 8.

– részlet –

Kedves Rózsika,

Maholnap azt halljuk Magáról, hogy Hollandiából áthajókázott egy kicsit a búr gyarmatokra, micsoda világhírű néni lesz Magából! Nem is tudom, megbízzuk-e a „mi lapunk” szerkesztésével, mikor ilyen világjárónak készül? [...]

Schirmacher holnap ad elő, drukkolok, mint rendszeren ilyen alkalomból. Desseffy elutazik, R. A.[43] – aki magas látogatásával tisztelt meg kedden, a címírás napján egyesületünket – elnököl, Perczelné megy érte [...].

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

4.

Wilhelm Szidónia levele Schwimmer Rózsának a lap címével és

Schwimmer szerkesztői megbízásával kapcsolatban

Budapest, 1906. november 9.

– részlet –

Bp., 1906. nov. 9.

[...] Címre nézve nem tudunk megegyezni, higgye [!] el, hogy már egészen belekábultam. Az emberek azzal vigasztaltak, hogy ez mindig így van. Mégis jó, hiába, hogy Maga Schw[immer] R[ózsá]-nak, én meg W[ilhelm] Szidóniának születtünk. Még most sem volna nevünk, ha választanunk kellett volna. [...]

A szerződést csatolva küldjük. Többet a legjobb akaratunkkal sem tudunk felajánlani, és kevesebbet sem kívánni. Azt hiszem, ahogyan van, elfogadhatja. Ez esetben kérem, hogy sürgősen írjon levelet, melyben az ajánlat elfogadásáról értesíti a Nő és a Társadalom című lap kiadó társaságát. Címe: Andrássy út 83. [...]

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

5.

A Schwimmer számára készült szerződéstervezet
Budapest, 1906. november 9.

Mi Önnek a mai napon, részünkről kötelező ajánlatot teszünk. Mi Önt szerződtejük, havonta egyszer, vagy kétszer megjelenő /legalább 2 ívnyi terjedelemben/ „A Nő és a Társadalom” című lapnak szerkesztői állására, 2000, azaz kétezer korona fizetéssel. Ezért Ön köteles a lap szellemi részét vezetni, a Feministák Egyesülete és a Nőtisztviselők Országos Egyesülete érdekeinek szem előtt tartásával, köteles a lap anyagáról /cikkek, hírek, fordítások/ gondoskodni. /Minden lap fele legalább eredeti/. Az eredeti cikkek díjazására az első évben 500, azaz 500 koronát fordítunk. Ez összeg erejéig Önnek utalványozási jogot adunk.

Saját cikkeiért külön honoráriumot nem utalványozhat. Köteles azonban minden lapszámba egy cikket írni.

Ön köteles szerkesztőségi helyiségről gondoskodni, a szerkesztőséggel járó költségeket viselni, postaköltségei fedezésére külön 120, azaz százhusz koronát bocsátunk rendelkezésére egy esztendőre.

Ön erkölcsileg és anyagiilag felelős a lap teljes tartalmáért, kivéve a Feministák Egyesületének és a Nőtisztviselők Országos Egyesületének közleményeiért, melyeket revízió nélkül, teljes terjedelemben tartozik közölni.

A hirdetések felvételében Önnek consultative jogot adunk, viszont Ön köteles esetleg hirdetés stílzálásokat elvégezni.

Mi a Feministák Egyesülete, a Nőtisztviselők Orsz. Egyesületével egyetemben esetleg a lapot más egyesületek hivatalos közleményeivé is tehetjük, a mikor Önnek ugyancsak consultative votuma van; ez esetben Ön az egyesületek hivatalos közleményeit is rövidítés nélkül tartozik közölni.

Ezen szerződési ajánlatunk 2, azaz kettő évre terjed. Ezen időn belül másfél év letelte után 6 havi felmondási időt biztosítunk úgy magunknak, mint Önnek. Két év múlva új szerződés kötendő.

Budapesten, 1906. november 9-én

Pogány Paula, Wilhelm Szidónia, A Nő és a Társadalom lapkiadó társasága, Glücklich Vilma

Jelzet: NYPL RSP IX. Box 555. – Eredeti, gépelt.

6.

A NOE valamely választmányi tagjának levele Schwimmernek

a FE és a NOE közötti közös lapkiadás részleteiről

[H. n.], 1906. november 10.

– részlet –

1906. XI. 10.

Nagy drukkolás után vagyunk, mert a NOE-ban vál. ültünk [választmányi] lapügyben. [...] A NOE tehát kap a lapvállalattól 2 Koronáért egy lapot, Gerster [Miklós] tegnapi számításai alapján [...] 600 Koronánál kell a lapnak dotálnia. [...].

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott, aláírás nélkül.

7.

Glücklich és Wilhelm újabb levele Schwimmernek a lap címéről,

amely immár A Nő és a Társadalomként szerepel

[H. n., é. n.]

G. V.

A vajúdas utolsó stációjában vagyunk. Reméljük, műtét nélkül fog megszületni „A Nő és a Társadalom”, vagy tudom is én micsoda, és hogy nem lesz szörnyszülött. A dajka addig táplálkozzék jól, hogy a Milch d. frommen Denkart ne hiányozzék belőle. Szíves üdvözetlet küld a buta, lusta és még hozzá rekedt ügyvezető.

Wilhelm

Drágám, látszik, hogy Vilma teoretikus e téren, a keresztelést összetéveszti a születéssel. Keresztapa Gerster lesz, méterszám hozza a címlistákat, melyeket a legkülönfélébb címen utasítunk vissza. Végre zsidó keresztelő lesz belőle, attól tartok. Pá Wilhelm.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

8.

Szini Gyula[44] pozitív válasza Schwimmer cikkírára való felkérésére

Budapest, 1906. november 26.

November 26, 1906.

Asszonyom,

Nagyon megtisztelő levelére nem lehet más a válaszom, mint hogy azzal a komoly meggyőződéssel kívánom szolgálni „A Nő és a Társadalom” vezető egyéneit, amelyet a kérdésbe való elmélyedéssel és tanulmányozással szereztem.

Akár mint belletrista [szépiíró], akár mint essay-író, [!] bármikor rendelkezésére óhajtok állni a lapnak még nagy elfoglaltságomba[n] is. Ismétlem, hogy nagyon megtisztelt kedves felszólításával, és ezért őszinte köszönetet

mond alázatos szolgája,

Szini Gyula

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

9.

Ferenczi István[45] pozitív válasza Schwimmer cikkírára való felkérésére

Budapest, 1906. november 27.

Mélyen tisztelt Nagysád,

Megtisztelő felszólításához képest adandó alkalommal szívesen közlök egyet-mást „A Nő és a Társadalom” cz. szaklapjában, amelynek sikerüléséhez kétség sem férhet.

De azért egy kis szerencse sem fog ártani, és ha nem is használ, de semmiképp nem árt – ha egyúttal szerencsekívánatomat is küldöm.

Üdvözlettel,

Híve

Ferenczi I.

Budapest, 1906. XI. 27.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

10.

Perczelné Kozma Flóra[46] pozitív válasza Schwimmer cikkírára való felkérésére

[H. n.], 1906. november 29.

– részlet –

Köszönettel veszem megtisztelő felszólítását és szíves engedelmével kész örömmel, sőt ambícióval veszek részt nemes és jogos küzdelmükben. Sajnos, mással úgysem tudom támogatni [...], mégis örök igazságot tartalmazó mozgalmukat – engedje meg tehát, hogy felajánljam szerény tehetségemet és tollamat, anélkül, hogy az említett tiszteletdíjra reflektáljak [!]. Ugyis elég küzdelme lesz a lapnak, nagyon szívesen hozzájárulok a segítséghez, úgy, ahogy tehetem! Iparkodni fogok előfizetőket szerezni.

Még egyszer hálásan köszönve, hogy rám gondolt, vagyok

őszinte híve

1906. nov. 29.

Perczelné

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

11.

Márkus Dezső[47] pozitív válasza Schwimmer cikkírára való felkérésére

Budapest, 1906. november 29.

– részlet –

Igen tisztelt Nagysád!

A „Nő és a Társadalom” támogatása magamtól értetődő kötelesség – feltéve, hogy különb cikkírókat nem [...] találni. Ami pedig a tiszteletdíjat illeti: ismét természetes, hogy arról szó sem lehet.

Kitűnő nagybecsüléssel és szíves üdvözlettel

vagyok készsleges híve,

Dr. Márkus Dezső

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

Márkus Dezső portréja 1913-ból

Schwimmer–Lloyd Collection. New York Public Library Digital Collection
<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-7509-a3d9-e040-e00a18064a99> ^[14]

12.

Ignotus Hugó[48] elutasító válasza Schwimmer cikkírára való felkérésére

Budapest, 1906. december

Igen tisztelt kisasszony, köszönettel vettem a megtiszteltetés gyanánt A Nő és a Társadalom telefonhívását, hogy lépjek munkatársai sorába – de annyira lekötöz a munkával [!] [...], hogy e felől ígéretet nem tehetek. Ha netalán hasznára volna az ügynek vagy a lapnak, méltóztassék engem is felsorolni a lap munkatársai között. [...].

Veigelsberg Hugó

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

13.

Glücklich levele Schwimmernek A Nő és a Társadalom publikálásának részleteiről és a kiadóról

Budapest, 1906. december

– részlet –

Igen tisztelt Szerkesztő,

Még nem volt annyi időm, hogy egyet szusszanjak az utolsó Értesítő-kínlódás után, és most ilyen megbízással „tisztelt meg”! Komolyan mondom, ígéretet nem tehetek, mert nekifekszem a syllabusnak,[49] melyet december 15-ére ígértem; közben 10-én az a bizonyos nagygyűlés, melyre eddig nincs még előadó. [...]

A lap havonként egyszer fog előreláthatólag megjelenni, 2 ív terjedelemben, a Neue Gesellschaft-hoz hasonló papíron és kivitelben. Végleges megállapodás még nincs, mert az Athenaeum-igazgató nincs Pesten. [...]

Már csaknem alszom. Élvezze a szép napokat, itthon várják a csúnyák.

Vilma

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

14.

Jászai Mari színésznő pozitív válasza Schwimmer cikkírára való felkérésére

Budapest, 1906. december 6.

Tisztelt Nagyság!

Örömet állok rendelkezésére – amennyiben tőlem telik – vagy telni fog.

Tisztelettel,

Jászai

Múzeum körút 2. sz.

De a lakása vagy hivatalos helyisége címét jó volna a levélpapírra nyomtatni. Isten tudja, hányad kézből fogom azt megtudni.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

15.

Glücklich levele Schwimmernek a lap első számával kapcsolatos gyakorlati kérdésekkel kapcsolatban

Budapest, 1906. december 25.

T. szerk.,

A correctura [!] – melyet látni forrón óhajtok [...], szerdán és csüt. délig Nagyságod a Pannonia-szállóban talál.

Ha Máday[50] netán itt maradna, szólítsa fel nevemben a nőmozg. tört. előadásra.

A mellékletet discréten [!] adja át Schw. Néninek.[51]

A Nőnevelés – íróasztalomon fekszik – nem hoz rectificatiot; [!] mindamellet ajánlom: ne csináljunk neki reklámot az 1. számban, hanem interpellálni fogok a közgyűlésen.

Szíves üdv! Franczit[52] [...] kedves szüleit üdvözi,

Vilma

Jelzet: NYPL RSP I. Box 10. – Eredeti, kézzel írott.

16.

Perczelné levele Schwimmernek A Nő és a Társadalom mutatószámáról és tervezett cikkéről

[H. n.], 1907. január

– részlet –

Igen tisztelt Nagysád!

Üdvözlöm a mély, tartalmas lap megjelenésekor! Igazán felülmúlta még várakozásainkat is! Engedje meg, hogy a jelzett szerkesztői üzenetet, mely szerint a nőmozgalomtól féltik a családi boldogságot – a jövő számban mintegy véletlenül [...] bővebben tárgyaljam. Méltóztassék helyet hagyni számára. 15-ig kézhez küldöm. A prostitúció kérdését talán hagyjuk akkorra, ha már érne kezd kissé ez a mi szerencsétlen társadalmunk, de akkor majd nagyon kérem, engedje meg, hogy én is hozzászólhassak, mert [...] foglalkoztat ez a kérdés, amely előbb-utóbb – akár utóbb – akár tetszik, akár nem tetszik [...], a mai szégyenletes állapotok soká nem tarthatnak.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 11. – Eredeti, kézzel írott.

17.

Perczelné kísérelve Schwimmerhez az előfizetők toborzását célzó gyűjtőívről

[H. n.], 1907. január

– részlet –

Igen tisztelt Nagysád!

Midőn késve küldöm a cikket, egyúttal ide csatolom az ívet is, sajnos csak 3 előfizető nevével. Az egyik hölgyet már jeleztem, ma küldte vissza hozzám a lapot, azért nem tudtam előbb kézhez juttatni. Küldjék hozzám a pénzt vagy direct [!] a szerkesztőségbe?

Iparkodni fogok még lehetőleg előfizetőket szerezni, csakhogy nagy minálunk az elfogultság [...]! Ezért is voltam bátor becses lapja számára éppen a családi élet és anyai hivatás szempontjából tárgyalni a feminizmust [...] ezekkel érvelve, ezen „kétségét” hangoztatva irtóznak a nő magasabb [...] [53] ellen.

Köszönve a szíves közlést,

Öszinte híve,

Perczelné

Most látom, hogy talán hosszabb a cikk, mint szabad volna. Legyen szíves most az egyszer e hosszabb dolgot egészben közölni [...]. Egyhamar most már nem fogok alkalmatlankodni.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 11. – Eredeti, kézzel írott.

Harkányi Ede[54] szociográfus kísérőlevele Schwimmernek a lapba szánt cikkéhez*Budapest, 1907. február 7.*

Harkányi Ede

Társadalomtudományi Társaság[55]

Igen tisztelt Szerkesztő Úrnó!

Mellékelve van szerencsém a kívánt cikket beküldeni. Csak tegnap szerezhettem meg az ügyvédek lapját és ebben Tóth bölc's írását: ezért nem tehettem előbb eleget kívánságának.

Készséges híve:

Harkányi Ede

*Jelzet: NYPL RSP I. Box 11. – Eredeti, kézzel írott.***Carrie Chapman Catt[56] levele Schwimmernek, amelyben jelzi, hogy nem kapa meg A Nő és a Társadalom mutatványszámát, és egyben az osztrák polgári nőmozgalomhoz képest is pozicionálja a magyart***New York, 1907. február 13.*

– részlet –

IWSA

Carrie Chapman Catt

New York City, 1907. február 13.

Schwimmer Rózsa kisasszony

Budapest, Magyarország

Kedves Barátom,

Megkaptam a küldeményét. [...] Viszont az Ön által ígért lap nem érkezett meg. Talán az első példány még nem jelent meg? Kérem, ne felejt'sen elküldeni belőle egy példányt, látni szeretném, hogy milyen a folyóirat és azt is tudni akarom, hogy végül melyik cím mellett döntöttek. Kérem, azt is írja meg, hogy mi a cím angol megfelelője! Egyébként nagyon boldog vagyok, amiért sikerül újtjára indítanuk ezt a lapot és azért is, hogy otthon maradhat a saját országában, és azt a munkát végezheti, ami oly kedves magának.

A cikkben, amelyet a lapnak [Ius Suffragii] Magyarországról írtam, nem zengedezhettem olyan hangos ódákat az Önök országáról, amelyeket szerettem volna, mivel úgy gondoltam, hogy az osztrákok ezt talán igazságtalan összehasonlításként értékelnék. Semmiképp sem kívánom megsérteni őket, hiszen az a célunk, hogy ők is csatlakozzanak hozzánk, s együtt szervezkedjünk. Van köztük néhány remek hölgy, és nincs kétségem afelől, hogy egy nagyszerű szervezetet hoznának létre, ha a törvényi szabályozás ebben nem hátráltatná őket [...]

Nagyon köszönöm a kedves szavait, s nagyon örülök annak is, hogy Glücklich kisasszony vidéken dolgozott, és annak főleg, hogy Budapesten kívül is érdeklődnek a munkájuk iránt. A legjobbakat kívánom Önnek,

Tisztelettel,

[...]

Carrie Chapman Catt

*Jelzet: NYPL RSP I. Box 11. – Eredeti, gépelt, némr't nyelvű (fordította: Czeferner Dóra).***Marie Stritt[57] gratulál Schwimmernek A Nő és a Társadalomhoz***Drezda, 1907. január 30.*

– részlet –

Drezda, 1907. 01. 30.

Kedves Schwimmer kisasszony!

Épp az imént kaptam meg a hivatalos felkérését arra, hogy kölcsönösen küldjük el egymásnak a lapjainkat. Természetesen készen állok erre és az ehhez szükséges intézkedéseket meg is teszem a saját kiadóm felé. Időközben a lapjuk első száma már meg is érkezett, aminek nagyon örülök, és sok szerencsét kívánok Önöknek a munkához! [...]

Tisztelettel,

Marie Stritt

Jelzet: NYPL RSP I. Box 11. – Eredeti, gépelt, német nyelvű (fordította: Czeferner Dóra).

21.

Schwimmer feljegyzései a lap indulásával kapcsolatban

[H. n.], 1907. január

– részlet –

Az előadó által tervezett közös kiadási és sajtóalapítási vállalatok létesítésének lehetetlenségére vonatkozólag osztom a Jászi [Oszkár] és Kunfi [Zsigmond] által kifejtetteket. Én azonban arra akarok utalni, hogy még ha létesíthetnők is ezeket – hatásuk nem lehetne, a mi népünk temperamentuma és az a szomorú tény, hogy hivatalos statisztikák szerint 49% analfabétánk van, kizárja azt, hogy a hűvös objektivitás legnagyobb fokáról beszéljünk vele. Az analfabéta és a kicsiny, sőt, az úgynevezett nagyobb műveltségű közönségünk sem tud önálló ítéletet alkotni, temperamentumánál fogva nem akar a [...] gondolkodni. Absolute nem olvasna tehát olyan lapokat, a melyek elejétől végéig teljesen színezetlen objektivitásúak. Az erről szabad játékában tovább is viaskodnunk kell, ha egyáltalában akarunk olvastatni a néppel, osztom Kenedi [Géza] azt az óhajtását, hogy a politikai körülmények objektívek legyenek, sőt én egyáltalában az újságírási tisztesség[-nek] [...] tartom, hogy politikai tények leírása, mint minden más helyzet, objektív legyen. De nem nélkülözhetem a lap pártállása tendenciája szerinti tárgyalását az eseményeknek. A mi közös igyekezetünk csak arra szorítkozhatunk, hogy a különböző pártjaink sajtója a párttendenciózus közlemények között állandóan helyet adjanak objektív, tudományos szakcikkeknek.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 11. – Edith Wynner másolata, gépelt.

22.

Hedwig Dohm[58] levelei Schwimmernek

Grünewald, 1907. június 8.

Tisztelt Hölgem,

Nagyon köszönöm a meglehangú levelét. Amennyire tudom, csak két olyan írás jelent meg rólam, amelyek életrajzi adatokat tartalmaznak. Az egyiket Appa Pappritz[59] írta a nőmozgalmak központi lapjában, a másik pedig Anna Platow tollából egy nemrég megjelent könyvben olvasható, amely a régi nőmozgalomról szól. Nekem mindkét írás a tulajdonomban van, azonban ezeket nem tudom sajnos most rögtön küldeni Önnek. Jelen pillanatban ugyanis Grünewaldban tartózkodom egy kis nyári lakban, a szóban forgó írásművek pedig Berlinben vannak. Épp nagyon beteg vagyok, nagyjából azzal számolok, hogy 14 nap múlva térek vissza Berlinbe.

Berlin, 1907. június 26.

– részlet –

Tisztelt Kolléganő,

Ígéretemhez híven küldöm Önnek azt a két írást, amelyek az életemről jelentek meg [...].

Szívélyes üdvözléssel,

Hedwig Dohm

Kérem, hogy alkalom adtán legyen szíves a lapokat visszaküldeni nekem.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 12. – Eredeti, kézzel írott.

23.

Az Athenaeum Részvénytársaság levele Schwimmernek, melyben a lap egyesületi értesítőjének szerkesztési elveiről érdeklődnek

Budapest, 1907

Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat

Budapest, VII, Rákóczi út 54.

Nyomdai művezetőség

Budapest, 1907

A Nő és a Társadalom tek. Szerkesztőségének

Helyben

Kérjük a tek. Szerkesztőség szíves értesítését arra nézve, hogy a Hiv. Értesítések két oldalra terjedhetnek-e, vagy 1 oldalra kell azt szorítani? Utóbbi esetben a Meghívót nem szedhetjük egész szélességben, mert sok helyet foglal el, azonkívül egy-két dolgot ki kell hagynunk az értesítésekből.

Teljes tisztelettel,

Jelzet: NYPL RSP I. Box 12. – Eredeti, gépelt.

24.

Szegvári Sándorné[60] két levele Schwimmernek egy-egy aktuális cikkről

Budapest, 1907. május 2.

– részlet –

Kedves Nagysád!

A fordítás kész, de miután tegnap óta igen rosszul érzem magam, nem vagyok képes a tisztázatot [...] ma megcsinálni. Kérem, írja meg, mikorra kell okvetlen, és ha nagyon sürgős, akkor talán küldhetem-e egy kis (...) [olvashatatlan szó]. A piszkozatot elküldeni céltalan volna, mert abban csak én ismerem ki magamat. Mi lesz a meetinggel?

Üdvözl,

Szegváriné

Budapest, 1907. május 16.

Kedves Nagysád!

Még múlt héten kérdeztem Öntől, hogy mikorra kell a fordítás. Miután kérdésemre semmi felettet nem kaptam, most már nem tudom az illető fordítás egyáltalában kell-e még. Most már annyira vagyok, hogy magam is letisztázhatom, ha kell. Kérem tehát, hogy szíveskedjék egy pár sorral felvilágosítást adni sok üdvözzel,

Bpest, május 16.

Jelzet: NYPL RSP I. Box 12. – Eredeti, gépelt.

25.

Mellerné Miskolczi Eugénia[61] levele Schwimmernek egy aktuális cikkel kapcsolatban

[H. n., é. n.]

Kedves Nagysád,

Megörvendeztet és megtisztel vele, hogy cikkemet közlésre méltónak ítéli.

Közölheti teljes aláírással, vagy ha jónak látja, egy önnek tetsző álnév alatt, amint jónak látja. Kérem vállalja el a cikk keresztanyai tisztét is. Ha tehetem, feljövök pénteken a Tanácsadóba, addig is üdvözlöm vidám ünnepeket kívánva Önnek és k. szüleinek,

Mellerné

Jelzet: NYPL RSP I. Box 12. – Eredeti, gépelt.

26.

Dienes Valéria[62] levele Schwimmernek egy cikkötlettel kapcsolatban

[H. n.], 1912. december 25.

Igen tisztelt Tagtárs!

Nem voltam képes a kívánt időre elkészíteni a cikket, mert időhöz kötött egyéb munkákat vállaltam már előbb. Ezután úgy gondoltam, hogy már elkéstem a dologgal. Tegnap sürgönye alapján azonban ma sietve megírtam ezt a kis filozófiai beszélgetést, nem a kívánt tárgyról szól, de arról nem tudtam volna azonnal írni, a gyorsaság kedvéért olyasmit kellett választanom, ami mostanában elfoglal. Ha ez is megfelel az Önök intenciójának, nagyon fogok örülni. Későbbi írások folyamán a nő érzelmi életére is szívesen kitérek majd. Már öreg vagyok és túlságosan megrontott a filozófia ahhoz, hogy annyira konkrét tárgyhoz [...] előzmények nélkül tudjak nyúlni. Bocsássanak meg érte.

Őszinte tisztelettel és üdvözléssel,

Dienes Valéria

Jelzet: MNL OL P-999-30/a-41. – Eredeti, kézzel írt.

27.

Trombitás Erzsébet és Greisinger Ottóné[63] levele Schwimmernek a nemi kérdés markáns tárgyalásáról

Szombathely, 1907. március 17.

– részlet –

Schwimmer Rózsa Úrhölgynek mint a Nő és a Társadalom szerkesztőjének

[...] ismételt panasz hangzott el a szaklapjuk kevésbé szakszerű volta ellen, [...] rendkívüli választmányi ülésünk elhatározta, hogy kérésintézkedésünk a Tekintetes Szerkesztőséghez aziránt, hogy a lap közleményeinek megválasztásakor lehetőleg vegye tekintetbe, hogy tagtársaink legnagyobb része hiányos nevelésű, csekély intelligenciájú, fiatal leány, akiknek elsősorban arra volna szükségük, hogy szakdolgozatra nézve felvilágosítást kapjanak.

Miután jól tudjuk, hogy mozgalmunk szempontjából mily nagy szükség van a lapra mint összekötő kapcsolatra, nagyon fontosnak tartjuk, hogy az ezen célunk meg is feleljen. Eddigi tapasztalataink alapján sajnos arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ez inkább ellenségeket, mint híveket szerez nekünk.

Különösen a márciusi szám bevezető cikke ellen kelt ki számos tagtársunk szülője és egyenesen megtiltották, hogy leányuk a Nő és a Társadalmat olvassa. [...] az ellen emelnek kifogást, hogy a nemi kérdést a lap minden egyes száma tárgyalja.

[...] szerkesztőség célja és érdeke egyaránt megkívánja, hogy olvasói körében megértést és helyeslést találjon, tisztelettel megkérjük, hogy a lap [...] hangját a mi közönségünk ízlését és intelligenciáját tekintetbe véve lehetőleg mérsékelni szíveskedjék.

Szíves válaszát kérve, maradunk tagtársi üdvözléssel,

Trombitás Erzsébet, Greisinger Ottóné

Jelzet: NYPL RSP I. Box 16. – Eredeti, kézzel írt.

[1] New York Public Library. Manuscripts and Archives Division. Rosika Schwimmer Papers. Series I. Box 11. (A továbbiakban: NYPL RSP I.) Edith Wynner-nek, Schwimmer titkárának másolata, gépelt. Az anyag keletkezéstörténetéről és rendszerezéséről I. bővebben: CZEFERNER Dóra: A New York-i Schwimmer Rózsa-hagyaték jelentősége. *Levéltári Közlemények*, (2017): 1. 157–169.; Uő: Gondolatok a New York-i Schwimmer Rózsa-hagyatékáról. *Újkor.hu – A velünk élő történelem*. (<http://ujkor.hu/content/gondolatok-new-york-schwimmer-rozsa-hagyatekrol>)^[15]; utolsó megnyitás: 2019. 01. 11.)

[2] Schwimmer Rózsa (1877, Budapest–1948, New York) a magyar és a nemzetközi nő- és békemozgalom vezető személyisége 1918 előtt. 1918/1919 fordulóján a Károlyi-kormány megbízásából Svájcban, Bernben teljesített követségi megbízást, bár akkreditációval nem rendelkezett. Szerepvállalása miatt 1920 elején hazája végleges elhagyására kényszerült, elsőként Ausztriába, majd az USA-ba emigrált, s itt élt 1948-ban bekövetkezett haláláig. Halála évében Nobel-békedíjra jelölték.

[3] NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ: Magyarországi női lapok a XIX. század végéig. *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve*. OSZK, Bp., 1957. 193–229.

[4] KERESZTY ORSOLYA: Egy folyóirat a művelődésért: „A Nő és a Társadalom” indulása és működésének első éve (1907–1910). In: KOZMA TAMÁS–PERJÉS ISTVÁN (szerk.): *Új Kutatások a Neveléstudományokban*, Bp., 2010. 290–304.; Uő: A feminista nőmozgalom folyóirata a nők művelődéséért: „A Nő és a Társadalom” (1907–1913) indulása. In: SZABOLCS ÉVA (szerk.): *Neveléstudomány – reflexió – innováció*. Gondolat, Bp., 2010. 82–94.; Uő: Váltó női szerepek: család és házasság reprezentációja A Nő és a Társadalom folyóiratban (1907–1913). In: KÉRI KATALIN (szerk.): *Társadalmi nem és oktatás*. PTE BTK, 2011. (<http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu>)^[16]; utolsó megnyitás: 2013. 03. 14.); Uő: A munkavállalás rekonstruált diskurzusai a feminista mozgalom hivatalos folyóiratában. *Magiszter*, 2011. 10. sz. 86–97.; Uő: „A Nő és a Társadalom” a nők művelődéséért (1907–1913). Magyar Tudománytörténeti Intézet, Bp., 2011.; Uő: A nők szerepeinek tematizálása A Nő és a Társadalom folyóiratban (1907–1913). *Új Pedagógiai Szemle*, 2012. 9–10. sz. 187–197.; Uő: A Nő és a Társadalom című folyóirat működésének történetéhez (1907–1913). *Magyar Könyvszemle*, 2012. 3. sz. 332–349.; Uő: A női szerepek tematizálása A Nő és a Társadalom című folyóiratban (1907–1913). *Neveléstörténet*, 2012. 187–197.; Uő: A Nő és a Társadalom folyóirat hétéves működése és sajtótörténeti jelentősége. In: FEHÉR KATALIN–KERESZTY ORSOLYA (szerk.): *TERRA INCOGNITA*. Andragógiatörténeti tanulmányok. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2013. 93–120.; Uő: A transznacionalizmus diskurzusai a századforduló feminista mozgalmaiban. Uo. 121–148.; Uő: Nők nem formális tanulási lehetőségei a dualizmus kori Magyarországon. In: KARLOVITZ JÁNOS TIBOR–TORGYIK JUDIT (szerk.): *Vzdelávanie, výskum a metodológia*. International Research Institute, Komárno, 2013. 26–36.; angol nyelven: Uő: A Great Endeavour: The Creation of the Hungarian Feminist Journal “A Nő és a Társadalom” (Woman and Society) and its Role in the Women’s Movement, 1907–1913. *Aspasia*, 2013. 7. sz. 92–107.

[5] Glücklich Vilma (1872, Vágújhely–1927, Bécs) a budapesti egyetem első beiratkozott női hallgatója, Feministák Egyesületének alapítója, majd annak ügyvezető elnöke, 1918 után pedig a nemzetközi békemozgalom egyik vezető személyisége.

[6] A magyarországi feminista mozgalom történetéről lásd ACSÁDY JUDIT: „A huszadi század asszonya”. A századforduló magyar feminizmusának nőképe. In: NAGY BEÁTA–S. SÁRDI MARGIT (szerk.): Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben. Csokonai, Debrecen, 1997. 243–253.; Uő: Interetnikai párbeszéd – női kezdeményezések, nőmozgalmak nemzetközi kontextusban. In: *Szlovákiai Magyarok Kerekasztala. Nőképek kisebbségben. II. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről*. Phoenix Library, Pozsony, 2014. 14–19.; Uő: „Beszéljen a szívünk!” Hábortellenes hangok a hazai és a nemzetközi nőmozgalomban az I. világháború idején. *TNTeF*, 2015. 2. sz. 1–20.; ACSÁDY JUDIT–MÉSZÁROS ZSOLT: Feminizmus a fővárosban és vidéken a múlt századon. In: PÁP JÓZSEF–TÓTH ÁRPÁD (szerk.): Vidéki élet és vidéki társadalom Magyarországon. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2014. évi, egri konferenciájának kötet. Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Bp., 2016. 486–502.; Uő: A Balmazújvárosi Szabad Nőszervezet és a Feministák Egyesülete közötti kapcsolat (1908–1929): A női szolidaritás megnyilvánulásai a hazai feminista mozgalomban. *TNTeF*, 2018. 2. sz. 80–96.; ANTONI RITA: Magyarországi feminista megmozdulások története. In: Szlovákiai Magyarok Kerekasztala. Nőképek kisebbségben. II. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről. Phoenix Library, Pozsony, 2014. 19–29.; Uő: Progresszív nők kisebbségben. A Feministák Szegedi Egyesületének alakulása, kezdeti működése és a feminizmussal kapcsolatos korabeli attitűdök a helyi sajtó tükrében. In: Nőképek kisebbségben. III. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről. Phoenix Library, Pozsony, 2015.; BORBÍRÓ FANNI: Budapesti nőegyletek 1862–1904. In: FÁBRI ANNA–VÁRKONYI GÁBOR (szerk.): A nők világa. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok. Argumentum, Bp., 2007. 185–207.; BURUCS KORNÉLIA: Nők az egyesületekben. *História*, 1993. 2. sz. 15–19.; SZAPOR JUDIT: A magánszférától a politikai szféráig. Magyar nők a politikában a kezdetektől 1945-ig. In: PALASIK MÁRIA (szerk.): *A nő és a politika*. Napvilág, Bp., 2007. 129–144.; Uő: Sisters or Foes. The Shifting Frontlines of the Hungarian Women’s Movement, 1896–1918. In: BIANKA PIETROW-ENNKER – SYLVIA PALETSCHEK (eds.): *Women’s Emancipation Movements in the Nineteenth Century: A European Perspective*. Stanford University Press, Stanford, 2004. 189–205.; Uő: Hungarian Women’s Activism in the Wake of the First World War. From Rights to Revanche. Bloomsbury Academic, London, 2018.

[7] ELEKES IRÉN BORBÁLA: A századforduló feminista folyóirata: *A Nő és a Társadalom* (1907–1913). *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2002. 9. sz. 40–48.

[8] Semmit nem tudunk meg arról, hogy milyen komponensek mentén állította fel a lapokban megjelenő témák fontossági sorrendjét, minden cikket vizsgált-e, vagy csak bizonyos írásokat, készített-e statisztikai adatbázist stb. Elnagyoltnak tűnnek Kereszty Orsolya angol nyelvű cikkének alábbi, homályos kijelentései is: „Az újságcikkek elemzése alapján megállapítható, hogy egy tisztán látható feminista tudás került megkonstruálásra és átadásra.” Az viszont nem derült ki, hogy mit érthet a szerző pontosan e „feminista tudás megkonstruálásán és átadásán”. Kutatásának metodológiájáról ő sem árul el részleteket az egyébként számos hibát és elütést is tartalmazó cikkből, csak ennyit: „A cikk a kvalitatív és kvantitatív tartalmi elemzésen alapulva rámutat arra, hogy a *Nő és a Társadalom* elsődleges eszközként szolgált arra, hogy jelentős számú nőt érjenek el, illetve arra, hogy feminista tudást konstruáljanak.” (KERESZTY: *A Great Endeavour...* 92–107.) Úgy gondolom, hogy e módszertanilag homályban hagyott tartomelemzés, illetve a lapban publikáló szerzők személyének felületes ismertetése nem teszi lehetővé a lap olvasótáborának rekonstrukcióját. A továbbiakban részletes hibajegyzék helyett csupán néhány tévedésre hívnám fel a figyelmet: Louise Nergaard, dán nőmozgalmi aktivista neve a 83. és a 85. lábjegyzetben teljesen eltérő alakban szerepel – a 85-ödikben hibásan „Nyargald”-ként. A 86. lábjegyzetben hivatkozott cikk szerzője Kereszty szerint „D. F. Helsingfors”, amely alak a lapban „D. F. Helsingfors”-ként szerepel. Helsingfors azonban nem maga a szerző, hanem a „D. F.” monogrammal jelölt szerző lakhelye, amely nem más, mint Helsinkinek svéd nyelven. (Uo.) Kereszty egy másik munkájában Szegevári Sándornét, a FE választmányi tagját „N. Szegevári Sándorné”-ként adataihoz, minden bizonnyal az általa is rendre hivatkozott N. Szegevári Katalinnal kontaminálva. (KERESZTY: *A transznacionalizmus diskurzusai...* 121–148.) Meglepő továbbá az, hogy e tanulmányában nyolc oldalnyi különbséggel kezdő műriktől közöl egy 14 soros (!) hosszúságú cikk részletet *A Nő és a Társadalomból*. Uo.

[9] Gyáni Gábor 2006-ban, a *Médiakutató* hasábjain közzétett problémafelvető cikkében hívta fel a figyelmet arra, hogy a „hagyományos, leíró, elsősorban tartalmat ismertető, a kulturális-társadalmi kontextust mellőző sajtótörténeti felfogással szemben” elengedhetetlen volna, hogy a hazai sajtókutatásban az analitikus megközelítésre kerüljön a hangsúly. Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténet szemponjtjából. *Médiakutató*, 2006. 1. sz. 57–64.

[10] A FE 1905. évi alapszabály-módosítása. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL), Magánlevéltárak P szekció (továbbiakban: P), Feminista Levéltár (1886–1959), Feministák Egyesülete (1904–1959) (továbbiakban: 999) 1. doboz. 1/a tétel. KERESZTY: „A Nő és a Társadalom” indulása... 290–304. 15. lábjegyzet; Uő: „A Nő és a Társadalom” a nők művelődéséért... 86–97. 6. lábjegyzet; Uő: *A Great Endeavour...* 92–107. 7. lábjegyzet.

[11] Az International Woman Suffrage Alliance (IWSA), amelynek a FE a magyarországi fiókszervezeteként működött, két évente aktuális nemzetközi kongresszusát 1913-ban Budapesten rendezte meg.

[12] Az ilyen irányú kutatások módszertani kihívásairól lásd például BRIGITTA BADER–ZAAR: Die deutschsprachigen österreichischen Frauenbewegungen bis 1918. Bibliographie und Kommentar. In: JOHANNA GEHMACHER–NATASCHA VITTORELLI (Hg.): *Wie Frauenbewegung geschrieben wird*. Historiographie, Dokumentation, Stellungnahmen, Bibliographien, Löcker, Wien, 2009. 297–328.

[13] A FE 1906. március 10-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. MNL OL P999. 2. doboz 3. tétel.

[14] Az egyesületben a gyakorlati ügyek intézéséért a választmányi ülések jegyzőkönyvei szerint általában Glücklich felelt. Uo.

[15] *Feminista Értesítő*. NYPL RSP II. A. Box 482. fol. 12. (A továbbiakban FE.)

[16] FE, 1906. 12. sz. 4. NYPL RSP II. A. Box 482. fol. 12.

[17] Az előfizetési felhívásokat a *Feminista Értesítő* számaival együtt terjesztették 1907 májusától. Sajnos csak kitöltetlen gyűjtőívek maradtak ránk a Schwimmer-hagyatékban. Gergely Janka levele Schwimmer Rózsának. 1907. Gyűjtőív. NYPL RSP I. Box 9.

[18] A Schwimmer-levelezésből egyedül Ziperovszky Annáról tudjuk meg név szerint, hogy „részlegy”-et vásárolt. Ziperovszky Anna (Károlyné) távirata Schwimmernek, é. n. NYPL RSP I. Box 9.

[19] A FE-tagok bizonyosan fizettek ilyet, azt azonban nem tudjuk, hogy a NOE vezetősége is beszédte-e ezt az összeget a tagtársaktól. Ha csak a FE-ben befolyt összeggel kalkulálunk, akkor ebből – 1906. novemberi adatokkal számolva – 1780 Koronához jutottak. A FE 1906. 11. 24-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. MNL OL P999. 2. doboz 3. tétel.

[20] Käthe Schirmacher (1865, Danzig–1930, Meran), a német nőmozgalom progresszív irányzatának egyik vezető egyénisége az első világháború előtt.

[21] Wilhelm Szidónia, a FE választmányának tagja.

[22] Gerster Miklós, a FE választmányának tagja.

[23] Gergely Janka levele Schwimmer Rózsának. 1906. 10. 30. NYPL RSP I. Box 10.

[24] Grossmann Janka a NOE ügyvezető elnöke, ezzel párhuzamosan a FE választmányi tagja. Nevét 1910 körül Gergelyre magyarosította.

[25] Wilhelm Szidónia levele Schwimmer Rózsának. 1906. november. NYPL RSP I. Box 10.

- [26] Szerződéstervezet. 1906. 11. 09. NYPL RSP IX. Box 555. fol. 3. A dokumentumon a fentiek mellett két olvashatatlán aláírás is szerepel. Susan Zimmermann 1999-es kötetében utal arra, hogy Schwimbert nevezték ki szerkesztővé, ám fizetése pontos összegét nem közli, sőt azt sem, hogy feladatai közé tartozott a megfelelő szerkesztőségi helyszín felkutatása és az ezzel járó költségek viselése. Sőt nem említi a szerződés záradékát sem. ZIMMERMANN, SUSAN: Die bessere Hälfte? Frauenbewegungen und Frauenbestrebungen im Ungarn der Habsburgermonarchie 1848 bis 1918. Promedia, Wien, 1999. 59. Vö. CZEFFERNER: A New York-i Schwimmer Rózsa-hagyaték 157–169.
- [27] Pogány Paula a NOE alelnöke, valamint a FE választmányi tagja volt.
- [28] Pogány Paula levele Schwimmer Rózsának. É. n. NYPL. RSP I. Box 8.
- [29] A FE 1906. 12. 21-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. MNL OL P999 2. doboz 3. tétel. E helyütt nem kívánok kitérni a lap címadásával kapcsolatos levelezésre Schwimmer és a többi választmányi tag között, az ezzel kapcsolatos – általam leginkább relevánsnak ítélt – dokumentumokat a cikk végén közlöm. **(Lásd a 2. és 6. számú dokumentumokat!)**
- [30] Glücklich Vilma levele Schwimmer Rózsának, 1906. december. NYPL RSP I. Box 10.
- [31] Jászai Mari (1850, Ászár–1926, Budapest) színésznő.
- [32] A korrekúra, amelyet Glücklich „forrón látni óhajt”-ott, karácsonykor még Schwimbernél volt, vagyis a lap körüli munkák a kiadásra történő előkészítés e végső fázisában összesűrűsödhetnek. Glücklich Vilma levele Schwimmer Rózsának. 1906. 12. 25. Uo. **(Lásd a 14. számú dokumentumot!)**
- [33] NT, 1908. 7. sz. 114.; A FE 1914. 04. 24-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. MNL OL P 999. 2. doboz 3. tétel.
- [34] A Feminista Kongresszus programja. 1916. június 11. MNL OL P999. 1. doboz 2/a tétel. No. 1.; A FE 1913. 09. 26-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. MNL OL P999. 2. doboz 3. tétel.
- [35] Nem sikerült olyan forrásra bukkannom, amelyben lefektették volna, hogy a két egyesület milyen arányban járul hozzá a lap kiadásához. A *Nő és a Társadalom* esetében sem a FE, sem a NOE iratai nem említik külön tételként a nyomdaköltséget, csupán azt, hogy éves bontásban mekkora összeget szántak a lapra. A FE 1909-ben 2000 Koronát, 1910-ben 2400 Koronát fordított a lapkiadásra, a NOE 1908-ban 1600 Koronát, 1912-ben pedig 1999,92 Koronát, vagyis vélhetőleg valamivel kevesebbet adtak a közös projektbe, mint a FE. Jegyzőkönyv a FE 1909. 04. 15-én és 1910. 04. 20-i éves közgyűléséről. MNL OL P999. 1. doboz 2/a tétel.; NT, (1908): 5. 88–94.; NT, (1912): 5. 94–98.
- [36] PI. KERESZTY: *A munkavállalás rekonstruált diskurzusai...* 86–97.; Uő: *A női szerepek tematizálása...* 187–197.; ELEKES: *A századforduló feminista folyóirata...* 40–48.
- [37] Ezzel 1908 után a polgári törvénykönyv megreformálásának fontosságára is felhívták a közvélemény figyelmét. (Lásd pl. NT, 1908. 1. sz. 7.; NT, 1913. 10. sz. 169–174.)
- [38] Az alábbi megállapításaim *A Nő és a Társadalom* valamennyi lapszámából készített cikkrepertóriumomon alapulnak, melynek részletes elemzését doktori disszertáciomban végzem el.
- [39] ELEKES: *A századforduló feminista folyóirata...* 40–48.
- [40] Vö. Kereszty Orsolya számomra értelmezhetetlen elemzési kategóriáival, amelyeket ugyan összesít, de az nem derül ki a cikkéből, hogy a vizsgálat során mit tekintett 100%-nak: „A leggyakrabban lefedett témák az újságban az internacionalizmus (20%), a választójog (16%), és a nők foglalkoztatása.” (Kereszty: *A Great Endavour...* 92–107.) Már az elemzési kategóriák lehatárolása sem logikus, hiszen miként kerülhetne az „internationalizmus”, a „női munka” és a „választójog” azonos platformra, mikor előbbi kettő az elemzés teljesen más szintjén helyezkedik el? Ha Kereszty gondolatmenetét vennénk alapul, akkor nem jelenhettek volna meg a lapban olyan női munkával vagy választójoggal kapcsolatos cikkek, amelyek a kérdés nemzetközi dimenzióit tárgyalják.
- [41] Kereszty Orsolya több tanulmányában érintette a címkérdést, egy ízben egy fotót is közölt „a folyóirat lehetséges neveinek listájá”-ról, azonban a választmányi tagok kommentárjaira és Glücklich megjegyzéseire nem tért ki. Az egyesületi tagok közös ötletelésére pedig Glücklich leveleként hivatkozott. A befotózott dokumentumon sajnos több cím is olvashatatlán, amelyeket Kereszty a tanulmánya szövegében sem oldott fel. KERESZTY: „A Nő és a Társadalom” indulása... 290–304.
- [42] Besenyő Béla, a FE választmányi tagja.
- [43] Rosenberg Augusztina (1859–1946), a Magyarországi Nőegyletek Szövetsége alelnöke, majd elnöke, Schwimmerék pletykálkodásának gyakori tárgya.
- [44] Szini Gyula (1876, Budapest–1932, Budapest), író, újságíró.
- [45] Ferenczy István újságíró, többször írt mind *A Nő és a Társadalom*ba, mind annak utódlapjába, *A Nőbe*.
- [46] Perczelné Kozma Flóra (1864, Baracska–1925 Budapest), a FE választmányi tagja, a feminista nőmozgalom mellett az unitárius nők szervezésében is oroszánrészt vállalt az első világháború előtt és az 1920-as években.
- [47] Márkus Dezső (1862, Paks–1912, Budapest) jogtudós és királyi törvényszéki bírósági írnok.
- [48] Ignotus Hugó (1869, Pest–1949, Budapest), a *Nyugat* alapító főszerkesztője.
- [49] Összefoglalás.
- [50] Máday Andor (1877, Budapest–1958, Genf) jogászprofesszor.
- [51] Schwimmer Róza édesanyja.
- [52] Azaz Schwimmer Franciskát, Rózsa húgát.
- [53] Olvashatatlán szó.
- [54] Harkányi Ede (Nagykanizsa, 1879 – Bp., 1909. okt. 31.): szociográfus, író.
- [55] A Társadalomtudományi Társaság 1901–1919 elejéig működött, s a tagjai mindvégig közeli munkakapcsolatban álltak a FE és a NOE tagjaival.
- [56] Carrie Chapman Catt (1859, Ripon–1947, New Rochelle) az egyesült államokbeli nőmozgalom egyik vezető alakja, valamint az IWSA elnöke.
- [57] Marie Stritt (1855, Segesvár – 1928, Drezda) színésznő, majd a német progresszív nőmozgalom vezető egyénisége, az első németországi női jogvédő szervezet alapítója.
- [58] Hedwig Dohm (1831, Berlin – 1919, Berlin), a német nőmozgalom első generációjának úttörője. Szépirodalmi alkotásai és újságcikkei mellett például irodalmi antológiát állított össze.
- [59] Anna Pappritz (1861, Ósno Lubuskie – 1939, Berlin) a német polgári nőmozgalom radikális szárnyának egyik vezetője Anita Augspurg (1857, Verden–1943, Zürich), Alice Salomon (1872, Berlin – 1948, New York), Käthe Schirmacher és Helene Stöcker (1869, Elberfeld – 1943, New York) mellett.
- [60] Szegevári Sándorné a FE választmányi tagja, és *A Nő és a Társadalom*ban közölt idegen nyelvű cikkek gyakori fordítója.
- [61] Mellerné Miskolczy Eugéniára (1872, Budapest–1944, Kistarcsa) 1907-ben csatlakozott a FE-hez, majd rövidesen annak Politikai Bizottságában helyettesítette a mind többször külföldre utazó Schwimbert. A FE 1942-es betiltása idején ügyvezetőként működött.
- [62] Dienes Valéria, (1879, Szekszárd–1978, Budapest) író, táncpedagógus, mozgásművész, filozófus, a FE tagja.

[63] A FE és a NOE szombathelyi fiókszervezeteinek vezetői.

Címkék:

[feminizmus](#) ^[17]

[sajtó](#) ^[18]

[Schwimmer Rózsa](#) ^[19]

[nőmozgalom](#) ^[20]

[Glücklich Vilma](#) ^[21]

Kiadás: 19. évfolyam (2019) 2. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/a-magyarorszag-i-feminista-mozgalom-elso-hivatalos-lapja-a-no-es-a-tarsadalom-1907-1913>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/a-magyarorszag-i-feminista-mozgalom-elso-hivatalos-lapja-a-no-es-a-tarsadalom-1907-1913>

[2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/01.jpg>

[3] <https://digitalcollections.nypl.org/items/88769343-7928-3284-e040-e00a18065562>

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/02_0.jpg

[5] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-f87a-a3d9-e040-e00a18064a99>

[6] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/03.jpg>

[7] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-f8b0-a3d9-e040-e00a18064a99>

[8] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/04_0.jpg

[9] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-75a5-a3d9-e040-e00a18064a99>

[10] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/05_0.jpg

[11] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-768f-a3d9-e040-e00a18064a99>

[12] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-f8f0-a3d9-e040-e00a18064a99>

[13] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-77d6-a3d9-e040-e00a18064a99>

[14] <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-7509-a3d9-e040-e00a18064a99>

[15] <http://ujkor.hu/content/gondolatok-new-york-schwimmer-rozsa-hagyatekrol>

[16] <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/books/keri-katalin-szerk-tarsadal>

[17] <https://www.archivnet.hu/cimkek/feminizmus>

[18] <https://www.archivnet.hu/cimkek/sajto>

[19] <https://www.archivnet.hu/cimkek/schwimmer-rozsa>

[20] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nomozgalom>

[21] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gluecklich-vilma>